

עדות בדבר שבערוה כשלא אתחזק איסורא א

א. לאחר שנגענו מעט בעדות באיסורים נפנה לכלל אין דבר שבערוה פחות משניים. הגמ' בגיטין עוסקת בנאמנותו של השליח לומר שהגט נכתב לשמה, והיא מקשה: מדוע עד אחד נאמן להעיד על כך? (גיטין ב):

ולרבה, דאמר (שהשליח צריך להעיד בפני נכתב כדי להעיד שהגט נכתב לשמה) לפי שאין בקיאיין לשמה, ליבעי תרי, מידי דהוה אכל עדיות שבתורה! עד אחד נאמן באיסורין. אימור דאמרינן עד אחד נאמן באיסורין, כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן, דלא איתחזק איסורא, אבל הכא דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים!

הגמ' ביבמות מנסה ללמוד את נאמנותו של עד אחד בעדות אשה, עדות על כך שהבעל מת, מנאמנותו באיסורים (יבמות פח.):

אלא סברא היא, מידי דהוה אחתיכה ספק של חלב ספק של שומן, ואתא עד אחד ואמר ברי לי דשומן הוא, דמהימן. מי דמי? התם לא איתחזק איסורא, הכא איתחזק איסורא דאשת איש, ואין דבר שבערוה פחות משנים!

בשתי הסוגיות הגמ' מדגישה ש'הכא איתחזק איסורא דאשת איש' וממשיכה 'ואין דבר שבערוה פחות משנים'. האם ניתן ללמוד מכך שיש קשר בין הדברים? שהכלל 'אין דשב"ע פחות משנים' נאמר רק כאשר 'איתחזק איסורא דאשת איש', כשידוע לנו מצב מסוים ועד מעיד שהוא השתנה?
הרמב"ן סבור שלא (יבמות פח.):

מי דמי התם לא איתחזק איסורא הכא איתחזק איסורא דאשת איש והוי דבר שבערוה וכו', פ' חדא ועוד קאמר הכא אתחזק איסורא וכיון דאיתחזק איסורא לא מהימן (כאשר הדבר אינו בידו), ועוד דהוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים בין הוחזק איסורא בין שלא הוחזק.

מהי תשובתו של הרמב"ן?

לדעתו ע"א אינו נאמן כלל בדשב"ע, אפילו כשעדותו אינה עומדת מול ודאות קודמת. כוונת הגמ' לשתי קושיות נפרדות, והקושיה השנייה עומדת בפני עצמה, ללא קשר לכך ש'איתחזק איסורא דאשת איש'.

ב. המהרי"ק חולק על הרמב"ן (שו"ת מהרי"ק סימן עב):

וכן הדעת מכרעת דלא אמרינן אין דבר שבערוה פחות משנים אלא דוקא היכא שבשעת שמעיד עליה עד אחד להתירה היא בחזקת איסור ערוה דאז ודאי אמרינן דלאו כל כמיניה דעד לאפוקי מחזקת איסור כיון דאין פחות משנים. ועוד כיון דגמרינן דבר דבר מממון איכא למימר דון מינה ומינה מה התם להוציא ממון מחזקת¹ אף כאן להוציא אשה מחזקת איסור או מחזקת היתר וכן מוכח ריש פ"ק דגיטין (דף ב) דפריך ולרבה דאומר לפי שאין בקיאיין לשמה לבעי תרי מידי דהוה בכל עדיות שבתורה. ומשני עד אחד נאמן באיסורין ופריך עלה אימ' דאמרינן עד אחד נאמן באיסורין כגון התיכה ספק שומן ספק חלב דלא איתחזק איסורא אבל הכא דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה ואין דבר שבערוה פחות משנים משמע דאי לאו דאיתחזק איסורא דא"א לא הוי אמרינן הוי דבר שבערוה.

מתי נאמר הכלל אין דבר שבערוה פחות משנים לדברי המהרי"ק? מהם נימוקיו?

המהרי"ק מדייק מדברי הגמ', 'אבל הכא איתחזק איסורא דאשת איש ואין דשב"ע פחות משנים', שהעד אינו נאמן רק כאשר הוא מעיד על שינוי של מצב ודאי. אך אם לא ידוע לנו מה המצב, ועדותו אינה עומדת מול ודאות קודמת - הוא נאמן².

ג. דברי המהרי"ק קשים לכאורה: אם הכלל של אין דבר שבערוה פחות משנים נאמר רק מול איתחזק איסורא, אז לא מובן מה ההבדל בין איסורים לערוה - הרי גם באיסורין עד אחד אינו נאמן מול איתחזק איסורא! התשובה הפשוטה לכאורה היא שההבדל הוא בדין ידו: באיסורים נאמן כשהדבר בידו בעוד שבדבר בערוה אינו נאמן כלל. אולם, הדברים אינם כ"כ פשוטים: הרי גם בדבר שבערוה נאמן אם הדבר בידו, וכמו שאומרת הגמ' בב"ב (קלד):

אמר רב יוסף, השתא דאמרת: אמרינן הואיל, בעל שאמר גרשתי את אשתי - נאמן, הואיל ובידו לגרשה.

נראה שעלינו לומר שיש שני סוגים של דין בידו: יש בידו שמועיל גם בדבר שבערוה³, אם בידו לעשות את הדבר בשעת העדות, ויש בידו שמועיל רק באיסורים ולא בדבר שבערוה, אם הדבר היה בידו בעבר, וכך מסביר השב שמעתתא (ש"ש ו, א):

1. לדעת המהרי"ק עד אחד נאמן בממון כשעדו אינה מוציאה מחזקה, וראה על כך עוד לקמן בדף 'עד אחד בממון ואבדה' שרבים מהאחרונים חלקו על המהרי"ק.
2. כלומר, אם היה ידוע שהיא אשת איש, והוא מעיד שהמצב הזה השתנה - הוא לא נאמן. אך אם לא ידוע כלל אם היא אשת איש או פנויה, ויש סיבה להסתפק, והוא מברר את הספק - הוא נאמן.
3. וזה בעצם דין מיגו, ולא ממש דין בידו.

ואם כן הוא הדין דבר שבערוה, דילפינן דבר דבר מממון הרי הוא כממון, ולא מהני בידו רק בתורת מגו, ואם כן באיסור מהני כל שהיה בידו כבר, אבל בדבר שבערוה כיון דילפינן מממון, ואינו אלא בתורת מגו ממש, וכל שהיה בידו כבר לית ביה משום מגו, דהא מגו למפרע לא מהני⁴.

וראיה ברורה לזה מהא דאיתא פרק יש נוחלין [דף קלד, ב] כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן בעל שאמר גרשתי את אשתי אינו נאמן כו', איני והאמר ר' חייא בר רבין א"ר יוחנן בעל שאמר גרשתי את אשתי נאמן, לא קשיא כאן למפרע (אינו נאמן לגבי העבר) כאן להבא (נאמן מכאן ולהבא משום שבידו לגרשה גם כעת)... ומבואר דלמפרע ודאי לא מהימן ואלו בנטמאו טהרותיך טבירא ליה דכל שהיה בידו אעפ"י שעתה אינו בידו נאמן כיון שהיה בידו פעם אחת, וכמו שמבואר בפרק הנזקין [דף נד, ב] ובפרק האומר [קידושין סה, ב] בתוס' ובאשר"י [בגיטין] שם, וכן פסק בטור וש"ע י"ד סי' קכ"ז [ס"א] גבי נתנסך יינך, וא"כ אמאי אינו נאמן בגירושין למפרע כיון דבידו היה לגרשה, אלא על כרחך דגבי דבר שבערוה אינו נאמן אפילו בידו משום דאית ליה כל דין תורת ממון ואינו אלא משום מגו גבי ממון ומגו למפרע לא מהני ודוק.

מה ההבדל בין דין שנאמר באיסורים לדין בידו שנאמר בדבר שבערוה?

באיסורים די בכך שהדבר היה בידו בעבר ואין צורך בכך שיהיה בידו בשעת העדות. בערוה נאמן מדין מיגו, ולכן על הדבר להיות בידו בשעת עדותו.

הקשב ללשון הכללים 'עד אחד נאמן באיסורין', 'אין דבר שבערוה פחות משניים', והקשה על היקף ואופי ההבדל בין הנאמנויות לפי המהרי"ק.

לפי המהרי"ק עולה שהנאמנויות דומות מאוד, אך לשון חז"ל מלמדת שההבדל רחב הרבה יותר!

נסה להתמודד עם השאלה.

יתכן שהכללים נוסחו כך בגלל שבפועל אכן ההבדלים גדולים: ראשית, באיסורים המציאות של לא אתחזק איסורא, חתיכה שספק אם היא הלב או שומן, אכן שכיחה. אך בתחום האישות זו מציאות נדירה יותר, שכן כמעט תמיד האישה בחזקת היתר או איסור ומצבה הקודם ידוע. שנית, באיסורים המציאות של בידו שכיחה יחסית, שכן אנשים רבים אחראים ומעורבים בהתרת האיסורים ולא

4. מיגו מותנה בכך שיהיה ביכולתו לטעון את הטענה הטובה בשעה שטוען, ואין די בכך שהיה יכול לטעון אותה בעבר אם לא יכול לטעון אותה כעת.

הבעלים בלבד. בערוה, לעומת זאת, זו מציאות נדירה הרבה יותר, שכן בדרך כלל רק האדם עצמו יכול לפעול בתחום. שני הבדלים אלו גורמים לכך שבפועל גם לדברי המהרי"ק כמעט תמיד עד אחד יהיה נאמן דווקא באיסורים ולא בערוה⁵, ומכאן נובע אולי הניסוח הרחב של ההבדל בין הנאמנויות.

ד. נמשיך לתשובת המהר"ם מרוטנבורג שהולך לכאורה בדרכו של המהרי"ק. המהר"ם דן בשליח שאמר בטעות 'הרי את מקודשת לי' במקום למשלח. כשהעמידו אותו על טעותו הוא חזר בו מיד ואמר שלא התכוון לומר זאת, וחזר וקידש אותה בפירוש למשלח. המהר"ם פוסק שלאמירה שנאמרת ללא כוונה אין משמעות, והשליח נאמן לומר שטעה בדיבורו ואין לאמירתו הראשונה תוקף והאישה מקודשת למשלח (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג חלק ד (דפוס פראג) סימן אלף טו):

ונשבע השליח כסבור הייתי שאמרתי לראובן וה"ו לא נתכונתי כי אם לקדשה לראובן ואף כי יש לי אשה אחרת ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת ואם אמרתי [לי לא נעשה] אלא מחמת בהילות [דחיפות] הבחורים, והלך מיד וחזר לקדשה וקדשה לראובן, ושאלת אם צריכה גט מן השליח שקדשה לעצמו. נראה לי דאין צריכה גט מן השליח דקיימא לן הקדש טעות אינו הקדש והמתכוין לומר תרומה ואמר מעשר... לא אמר כלום והוי חולין גמורים (לאמירה שנאמרה בטעות אין משמעות), ומהימן [לומר] שכך היה בדעתו להוציא בפיו וטעה והוציא... דע"א נאמן באיסורי' היכא דלא אתחזק איסורא דאע"ג דאתחזק לן ביה איסורא כל כמה דלא [קאמר] דקא טעא בדבוריה (שהרי אמר הרי את מקודשת לי), הא לא מקרי אתחזק איסורא אלא [היכא] דאף לדברי העד הבא להתיר [האיסור] מכאן ולהבא מודה הוא דמעיקרא אסור היה⁶.

מדוע השליח נאמן לומר שטעה באמירתו לי? תוכל ללמוד מדברי המהר"ם שגם לדעתו ע"א נאמן בדשב"ע כשלא איתחזק איסורא

השליח נאמן לומר שטעה באמירתו לי ושכלל לא התכוון לומר זאת. לאמירה שכזאת שנאמרת ללא כוונה אין משמעות והשליח נאמן להעיד שכך אירע. השליח נאמן בכך מפני שעד אחד נאמן באיסורים כל עוד לא איתחזק איסורא. תשובת המהר"ם קשה לכאורה: הרי זוהי עדות בדשב"ע! נראה אפוא שלדעתו עד אחד נאמן בדשב"ע כשלא איתחזק איסורא, כשעדו אינה סותרת דאות קודמת.

5. שכן בערוה כמעט תמיד המציאות היא של אתחזק ולא בידו.

6. אבל כאן הוא טוען שמעולם היא לא היתה מקודשת לו.

ה. השב שמעתתא שחלק על המהרי"ק, הוצרך להסביר בדרך אחרת את תשובת המהר"ם ונלמד את הסברו (ו, ג):

ולכן נראה דהא דיליף דבר דבר מממון היינו היכא דיזוע שהוא ודאי דבר שבערוה וכגון דאתחזק איסורא דערוה, אבל היכא דאינו ידוע אם יש כאן דבר שבערוה ועד אחד מעיד שלא היה כאן דבר שבערוה והכא דשליח מעיד שלא קדשה מעולם לעצמו בזה הוי כמו שאר איסורין ועד אחד מהימן בה... אבל היכא דאיכא דבר שבערוה אע"ג דליכא חזקה לא מהימן עד אחד.

מדוע השליח נאמן? מתי כולם מודים שע"א נאמן בדבר שבערוה?

גם לדעת המהר"ם ע"א אינו נאמן בדשב"ע כלל. השליח נאמן מסיבה אחרת: כאשר הוא מעיד שהאיסור מעולם לא חל, מפני שהוא לא התכוון לומר לי, הוא מעיד שמעולם לא היה כאן דבר שבערוה⁷. עדות שכזו אינה נחשבת כעדות בדבר שבערוה – הוא הרי מעיד שלא היה כאן דבר שבערוה.

שאלות לסיכום והתבוננות:

1. אבל הכא דאיתחזק איסורא דאשת איש הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים!

האם ניתן ללמוד מדברי הגמ' שע"א אינו נאמן בדבר שבערוה דווקא כשאתחזק איסורא?

רמב"ן – ע"א אינו נאמן בדבר שבערוה כלל, אפילו כשלא אתחזק איסורא. כוונת הגמ' לשתי קושיות נפרדות: א. ע"א אינו נאמן כשאתחזק איסורא. ב. ע"א אינו נאמן כלל בדבר בערוה.

מהרי"ק – ע"א אינו נאמן בדבר שבערוה דווקא כאשר אתחזק איסורא, כפי שעולה מפשטות דברי הגמ'.

2. לפי דברי המהרי"ק, מה ההבדל בין איסורים לדבר שבערוה? הרי בשניהם נאמן כאשר עדותו אינה סותרת חזקה, ולא נאמן כשהיא סותרת אלא אם כן הדבר בידו?

ההבדל הוא באופי ובהיקף של דין בידו: באיסורים די בכך שהדבר היה בידו בעבר, ואין צורך בכך שיהיה בידו בשעת העדות. בערוה, לעומת זאת, הנאמנות של בידו נובעת מדין מיגו, ולכן צריך שיהיה בידו בשעת עדותו.

7. בדיון אם הוא קידש אותה.

3. המהר"ם דן בתשובתו בשליח שאמר בטעות הרי את מקודשת לי, ומיד תיקן את עצמו. מהי תשובתו? ניתן ללמוד ממנה שע"א נאמן בדבר שבערוה כשלא איתחזק איסורא?

לדבריו, לאמירה ללא כוונה אין משמעות, והשליח נאמן לומר שלא התכוון. השב שמעתתא טען שאין ללמוד מכך שהוא סובר כמהרי"ק, ולדעתו מוסכם שעד נאמן אם לטענתו לא היה כאן דבר שבערוה מעולם, כשליח שמבטל לגמרי את קידושיו⁸.

8. והדיון והספק הוא הרי על קידושיו ולא על הקידושין למשלח שהתרחשו לאחר מכן.

עדות בדבר שבערוה כשלא אתחזק איסורא ב

א. בדף הקודם התחלנו לעסוק במחלוקת בהיקף הכלל אין דבר שבערוה פחות משניים. ראינו את חידושו של המהרי"ק לפיו עד אחד נאמן בדבר שבערוה כשעדותו אינה נגד המוחזק והידוע (שו"ת מהרי"ק סימן עב):

דלא אמרינן אין דבר שבערוה פחות משנים אלא דוקא היכא שבשעת שמעיד עליה עד אחד להתירה היא בחזקת איסור ערוה דאז ודאי אמרינן דלאו כל כמיניה דעד לאפוקי מחזקת איסור כיון דאין פחות משנים. ועוד כיון דגמרינן דבר דבר מממון איכא למימר דון מינה ומינה מה התם להוציא ממון מחזקת' (אינו נאמן) אף כאן להוציא אשה מחזקת איסור או מחזקת היתר (הוא שאינו נאמן).
ראינו שהרמב"ן חולק על כך (יבמות פח):

ואין דבר שבערוה פחות משנים בין הוחזק איסורא בין שלא הוחזק.

למדנו את תשובת המהר"ם מרוטנבורג הן בשליח שאמר בטעות 'הרי את מקודשת לי' במקום למשלח, ולאחר שתיקנו אותו אמר שלא התכוון וחזר וקידש אותה למשלח פעם נוספת. המהר"ם פסק שלאמירה ללא כוונה אין משמעות, והשליח נאמן לומר שלא התכוון. דברים אלו קשים: הרי ע"א אינו נאמן בדבר שבערוה, ומכאן שהמהר"ם סובר כמהרי"ק. אולם, למדנו את הסברו של הש"ש שחולק על המהרי"ק, ומסביר את הדברים בדרך אחרת. לדבריו, עד אחד אינו נאמן אמנם בדבר שבערוה, אבל אם הוא מעיד שלא היה כאן דבר שבערוה, כשליח שמעיד שאמירתו 'לי' נאמרה ללא כוונה ואין לה משמעות, אז עדותו אינה נחשבת כעדות על דבר שבערוה (א, ו):

אבל היכא דאינו ידוע אם יש כאן דבר שבערוה ועד אחד מעיד שלא היה כאן דבר שבערוה והכא דשליח מעיד שלא קדשה מעולם לעצמו בזה הוי כמו שאר איסורין ועד אחד מהימן בה... אבל היכא דאיכא דבר שבערוה אע"ג דליכא חזקה לא מהימן עד אחד.

נמשיך למרחבים נוספים שבהם רבותינו הראשונים דנו בשאלתנו. הגמ' בגיטין דנה באדם ששלח שליח לקדש לו אשה ומת השליח (גיטין סד):

אמר רבי יצחק: האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם (ולא אמר לו איזו אישה לקדש), ומת שלוחו (ולא ידוע אם הספיק לקיים שליחותו ולקדש למשלח אישה לפני שמת) - אסור (המשלח) בכל הנשים שבעולם, חזקה שליח עושה שליחותו (ויש לחשוש שהשליח קידש למשלח את אחת מקרובות האישה שהמשלח רוצה לקדש כעת)!

המשלח אסור בכל הנשים בעולם בשל החשש שמא השליח קידש לו את אחת מקרובותיה של האישה שברצונו לקדש כעת. הראשונים דנו בשאלה הבאה: מה הדין אם

קרובותיה מעידות שהשליח לא קידשן? האם גם אז חוששים או שמא הקרובות נאמנות על כך?

התוספות כותבים שהקרובות אינן נאמנות (שם):

ואפי' באות כל הקרובות ואמרו שלא נתקדשו לא סמכינן אדיבורא בעלמא.

הרמב"ן חולק (שם):

הא אלו באות קרובות ואמרו לא קדשנו שליח, ודאי מותר בהן דעד אחד נאמן באיסורין וכל שכן הכא דלא אתחזק איסורא וחששא בעלמא היא.

הר"ן¹ הקשה על נימוקו של הרמב"ן (גיטין דף ל. בדפי הר"ן):

היאך הוא מותר בעדות עד א' הוה ליה דבר שבערוה ואינו פחות משנים אף על גב דלא איתחזק איסורא².

ב. דברי הרמב"ן קשים לכאורה: לדעתו קרובות האישה נאמנות לומר שהשליח לא קידשן, דעד אחד נאמן באיסורין וכל שכן הכא דלא אתחזק איסורא וחששא בעלמא היא'. דברים אלו קשים: הרי הרמב"ן כותב בגיטין בפירוש ש'אין דבר שבערוה פחות משנים בין הוחזק איסורא בין שלא הוחזק', וא"כ מה בכך שלא אתחזק איסורא ומדוע הקרובות נאמנות? נלמד שתי תשובות, ונפתח בתשובתו של בעל בית הלוי, ר' יוסף דב סולובייצ'יק (חלק ב סימן לז):

והנראה ברור דודאי סבירא ליה להרמב"ן דגם בלא איתחזק אינו נאמן, רק זהו בכל ספק שנולד לו באשה אחת, וכמו הך דריש גיטין דהספק באשה זו אם גיטה נכתב לשמה או לא, ואז אין ע"א נאמן להכריע לנו הספק. אבל בהך דהאומר לשלוחו דגם בלא עדותו ידעינן שיש הרבה נשים בעולם המותרות לו, רק לא ידענו מי המה המותרות ומי המה האסורות, ולא בא העד רק לברר שזאת מן המותרות, משום הכי סבירא ליה דבכהאי גוונא שפיר נאמן... וטעמו של הרמב"ן בחילוק זה נראה דיצא ליה מהא דתנן בקידושין (דף ס"ג) קדשתי את בתי ואיני יודע למי קדשתי ובא אחד ואמר אני קדשתי נאמן (והיא מותרת לו ולא חוששים שמא האב קידשה לאחר) ובדאי דלהני פוסקים דסבירא ליה דבדבש"ע גם בלא איתחזק אינו נאמן קשה לכאורה אמאי נאמן ומוכרח כמו שכתבתי כיון דגם בלא עידותו ידעינן דיש אדם אחד בעולם שהיא מותרת לו רק לא ידענו מי הוא והעד בא רק לברר לנו מי הוא ההיתר נאמן.

1. שיטת הר"ן שם מורכבת יותר, בשל שאלות החורגות מנושא עיונו, וראה שם את דבריו בצורה מדויקת ומלאה יותר.

2. כאן לא שייכת סברת הש"ש: בשליח שאמר הרי את מקודשת לי, כל הדיון היה על קידושיו (אם התכוון להם או לא), והוא טען שמעולם לא היה כאן קידושין. אולם, במקרה של השליח שמת, ההנחה היא שהוא הספיק לקדש אישה אחת והספק את מי, וא"כ יש כאן בכל מקרה דבר שבערוה.

מהי תשובתו של בית הלוי? חשוב: מהי סברתה? מדוע קל יותר להאמין לעד אחד כאשר 'העד בא רק לברר לנו מי הוא ההיתר'?

עד אחד אמנם אינו נאמן בדשב"ע גם אם עדותו אינה נגד חזקה, אך יש מרחב שבו הוא כן נאמן: כאשר אנו יודעים שיש נשים מותרות, יש אסורות, והוא מברר אם אישה מסוימת שייכת לקבוצת המותרות או האסורות. לכן הקרובות נאמנות: אנו יודעים הרי שיש נשים מותרות, והעדות רק מבררת שאותה אישה שייכת לקבוצת המותרות.

ג. נשוב להתבונן בהמשך בתשובתו של בית הלוי ובמקורה, ונפנה כעת לתשובה נוספת, של ר' שמואל רוזובסקי. תשובתו מבוססת על דברי התוספות בגיטין (ב):
 דמאי כל עיקר דבר שבערוה אין פחות משנים זהו באשת איש בגיטין ובקידושין וזנות דאשת איש לאוסרה על בעלה.

ר' שמואל מיישב לאור הדברים את דברי הרמב"ן (שיעורי ר' שמואל גיטין אות לד):
 ולכאורה היה אפשר לבאר שיטת הרמב"ן בעוד אופן, דיש לומר דסבירא ליה להרמב"ן כמו שמשמע מפשטות לשון התוס', דדוקא אשת איש וגיטין וקידושין וזנות דא"א חשיב דשב"ע אבל שאר איסורי עריות שעל ידי קורבה לא הו"ד שב"ע, וצריך לומר הבאור בזה, דסברי התוספות דהגדר בדשב"ע אינו דכל נשים האסורות באיסור עריות הו"ד שב"ע, אלא דוקא איסורי אשת איש והשייך להם, וכגון עדות גירושין וקידושין, וכן עדות סוטה כיון דאיסורה גם כן נובע מהאישות, דהאישות נתקלקלה, אבל שאר עריות דכרת אף דלא תפסי בהו קידושין, לא חשיבי דשב"ע.

מהי תשובתו של ר' שמואל רוזובסקי?

האישה אסורה עליו בשל החשש שמא השליח קידש עבורו אחת מקרובותיה. החשש הוא אפוא לאיסור קרובות ולא לאיסורי אשת איש, ויתכן שלדעת הרמב"ן איסור קרובות אינו נחשב כדבר שבערוה, ולכן הקרובות נאמנות להתיר אותה. וכך אכן עולה אולי מפשטות דברי הרמב"ן שהתייחס לעדות כאל עדות פשוטה באיסורין, 'הא אלו באות קרובות ואמרו לא קדשנו שליח, ודאי מותר דעד אחד נאמן באיסורין וכל שכן הכא דלא אתחזק איסורא וחששא בעלמא היא'.

ד. המקור לחילוקו של בית הלוי הוא המשנה בקידושין (ג):

קדשתי את בתי ואיני יודע למי קידשתיה, ובא אחד ואמר אני קידשתיה - נאמן³.
 הר"ן שם שואל גם מדוע הוא נאמן לומר שהוא קידש אותה, הרי הוא עד אחד בדבר
 שבערוה⁴ (כז. בדפי הרי"ף):
 ואף על פי שאין דבר שבערוה פחות משנים... התם הוא להוציאה מחזקתה אבל זה
 שמעמידה בחזקתה אלא שאומר שנתקדשה לו נאמן.

מהי תשובת הר"ן?

תשובתו של הר"ן לכאורה היא שע"א אינו נאמן בדבר שבערוה רק אם עדותו מנוגדת
 לחזקה, כסברת המהרי"ק. אולם, הדברים קשים: הרי למדנו לעיל שהר"ן סובר שעד אחד
 אינו נאמן בדבר שבערוה כלל, גם אם עדותו אינה נגד חזקה (שם):
 היאך הוא מותר בעדות עד א' הוה ליה דבר שבערוה ואינו פחות משנים אף על גב
 דלא איתחזק איסורא.

לכן הוא חולק על הרמב"ן וסבור שהקרובות אינן נאמנות להעיד שהשליח לא קידש
 אותן, ומכאן שלדעתו עד אחד אינו נאמן בדבר שבערוה כלל, ובניגוד לכאורה לדבריו
 בקידושין! בעל בית הלוי דן בשאלה זו והסביר בדרך אחרת את תשובת הר"ן בקידושין
 (שם):

והנראה ביאור דבריו דהא דכתב בקידושין דרק להוציאה מחזקתה אינו נאמן אין
 כוונתו דוקא שיהיה לה חזקת איסורא דמעיקרא, דודאי דגם בדליכא חזקה דמעיקרא
 אינו נאמן להר"ן, רק כוונתו היכא דבא העד להוציאה ממה שהיינו מחזיקין אותו
 בב"ד מעיקרא קודם שהעיד (אז ע"א אינו נאמן), וכמו בהאומר לשלוחו צא וקדש לי אשה,
 דקודם שבאו הקרובות אסרנו עליו אשה זו והוחזקה בספק איסור שמא קידש
 השליח אחת מהקרובות שלה ושוב אינו מועיל עידותן להכריע ולהוציאה מידי ספק
 איסור זה שהחזקנוה. אבל בהך דהאומר קידשתי את בתי הרי קודם שהעיד לפנינו
 החזקנו להבת שאסורה לכל העולם ומותרת לאדם אחד, וגם עכשיו כשבא העד
 ואמר אני קידשתי הרי אינה מוציאה כלל ממה שהוחזקנה אותה בלא עדותו דגם
 לדבריו אסורה לכל העולם ושרי לאחד רק אומר לנו מי הוא האחד, וכיון דעידותו
 הוא ממש כמו שהחזקנו אותה מקודם ואינו מחדש באשה זו לא איסור ולא היתר
 משום הכי נאמן.

3. לפני שהוא בא והעיד האישה היתה אסורה על כל העולם, שהרי האב אמר שקידש אותה למישהו,
 והאב נאמן על קידושי בתו.

4. ולפני עדותו האישה היתה אסורה עליו (שהרי האב אסר אותה על כל העולם בעדותו) ועדותו
 מתירה אפוא איסור ערוה.

מהי כוונת הר"ן לפי בית הלוי?

העד אינו נאמן לשנות את האופן שבו בית הדין היה פוסק ללא עדותו. במקרה של הקרובות, לפני עדותן האישה היתה אסורה עליו בשל החשש שמא השליח קידש עבורו אחת מקרובותיה, ועדותן באה לסלק את החשש ולצמצם אותו. לעומת זאת, במקרה של האב שאמר 'קידשתי את בתי ואיני זוכר למי', שנאמן לומר אני קדשתי, לפני אמירתו ידענו שהיא אסורה על כל העולם ומותרת על אחד, וכך אנו פוסקים גם לאחר אמירתו, שהיא אסורה על כל העולם ומותרת לאחד, וא"כ אמירתו אינה משנה את הפסיקה!

נסה להתבונן בדברים: הם מובנים לך? מה קשה בהם?

האם נכון לומר שעדותו לא שינתה דבר? נכון שגם לפני העדות היא היתה אסורה על כולם ומותרת לאחד, אך לא ידענו מיהו אותו האחד והיא היתה אסורה גם עליו, וא"כ עדותו התירה לו את האיסור ושינתה את הפסיקה! ואם בכל זאת העד נאמן, אז מדוע הקרובות אינן נאמנות לדעת הר"ן לומר שהשליח לא קידש אותן? ואדרבה הרי בקרובות החשש קטן הרבה יותר!

שאלות לסיכום והתבוננות:

1. אמר רבי יצחק: האומר לשלוחו צא וקדש לי אשה סתם ומת שלוחו - אסור בכל הנשים שבעולם, חזקה שליח עושה שליחותו. מדוע הוא אסור בכל הנשים שבעולם? מה יהיה הדין אם קרובות האישה שרוצה לקדש יעידו שהשליח לא קידש אותן? מהי עמדת הרמב"ן? מהו נימוקו? הוא אסור בכל הנשים בשל החשש שמא השליח קידש עבורו אחת מקרובות האישה שהוא רוצה לקדש. אם הקרובות מעידות שהשליח לא קידשן, נחלקו הראשונים: התוספות סבורים שהן לא נאמנות, ואילו הרמב"ן סבור שהן נאמנות, ומנמק זאת בכך שע"א נאמן באיסורים.
2. מהי הסתירה שבדברי הרמב"ן? הצג שתי תשובות. כיצד הוא אומר שהקרובות נאמנות, הרי לדעתו ע"א אינו נאמן בדבר שבערוה גם כשלא איתחזק איסורא! ר' שמואל רוזובסקי - יתכן שלדעת הרמב"ן הכלל 'אין דבר שבערוה פחות משניים' עוסק דווקא באיסורי אשת איש ולא באיסורי קרובות.

בית הלוי – כשידוע שיש שתי קבוצות, של מותרות ושל אסורות, העד נאמן לברר שהיא שייכת לאחת הקבוצות. כך כאן, ידוע שיש נשים שאסורות עליו (קרובות האישה שהשליח קידש עבורו) ויש נשים שמותרות (שאר הנשים) והעדו רק מבררת שהיא שייכת לקבוצת המותרות.